

МАРШ
ЖІНОК
♀

Домашнє насильство в Україні

портрет кривдника і постраждалої особи

аналіз 2024 року

ЗМІСТ

1	Вступ та контекст	3
2	Термінологія	5
3	Ключові результати	6
4	Розбір окремих кейсів щодо видів насильства	14
5	Висновки та рекомендації	25

ВСТУП ТА КОНТЕКСТ

За період січень–грудень 2024 року нами було проаналізовано 1778 справ про домашнє насильство, кваліфікованих за ст. 126-1 Кримінального кодексу України, що розглядаються судами першої інстанції. Цей звіт має на меті узагальнити судову практику за 2024 рік, надати комплексний огляд соціально-демографічних та процесуальних характеристик справ про домашнє насильство, а також порівняти отримані результати із даними Офісу Генерального прокурора України та Національної поліції щодо досудових розслідувань.

ОСНОВНІ ДАНІ, ОТРИМАНІ З АНАЛІЗУ СУДОВИХ РІШЕНЬ, ВКЛЮЧАЮТЬ:

- Гендерний розподіл кривдників: майже 97% справ стосуються чоловіків, тоді як лише 3% — жінок.
- Розподіл потерпілих: більшість потерпілих (91,2%) – жінки, що підтверджує гендерну специфіку проблеми домашнього насильства.
- Дані щодо участі дітей: у 119 справі діти фігурували як свідки, і лише в 20 випадках були ідентифіковані як безпосередні потерпілі.
- Аналіз ступеня родинних зв'язків вказує на те, що понад половина справ стосуються випадків насильства з боку колишніх партнерів або співмешканців.

Також звіт містить порівняльний аналіз з даними Офісу Генерального прокурора, де за аналогічний період виявлено 1968 осіб, що вчинили кримінальні правопорушення за ст. 126-1, з акцентом на віковий та гендерний розподіл, участь військовослужбовців, а також освітній рівень порушників. Дані Національної поліції щодо досудових розслідувань дозволяють оцінити ефективність переходу фактів домашнього насильства до стадії судового розгляду та виявити причини «втрати» частини проваджень (закриття, зупинення, перебування у процесі).

Крім цього, звіт детально аналізує окремі категорії насильства. Особлива увага приділяється психологічному насильству, яке, за даними судової практики, є найбільш поширеним видом насильства (до 96% справ), що свідчить про високий рівень емоційного та психічного тиску в сімейному середовищі, де вчиняється домашнє насильство. Попри те, що фізичне та економічне насильство фіксуються рідше, кожен такий випадок потребує посиленої уваги з точки зору належної фіксації, кваліфікації та забезпечення ефективних заходів захисту прав потерпілих.

Узагальнений аналіз судової практики за 2024 рік дозволяє виявити суттєві тенденції: стабільний гендерний дисбаланс, високий відсоток випадків психологічного насильства, вплив додаткових чинників (наприклад, алкогольного сп'яніння та рецидиву), а також специфіку переходу проваджень на різні стадії кримінального процесу. Отримані результати мають практичне значення для законодавців, правоохоронців, суддів, правозахисних організацій та ЗМІ, оскільки вони надають комплексну картину проблеми домашнього насильства та сприяють розробці ефективних заходів профілактики та реабілітації.

ТЕРМІНОЛОГІЯ

КК (ККУ)

Кримінальний кодекс України

КВКУ

Кримінально-виконавчий кодекс України

КПК (КПКУ)

Кримінальний процесуальний кодекс України

ЦК (ЦКУ)

Цивільний кодекс України

ОГПУ

Офіс Генерального прокурора України

КЛЮЧОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

УЗАГАЛЬНЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗА 2024 РІК

За період січень–грудень 2024 року нами було проаналізовано 1778 справ про домашнє насильство (ст. 126-1 Кримінального кодексу України), які пройшли через суди першої інстанції. З кожного рішення ми виділяли ключові соціально-демографічні та процесуальні дані: стать кривдника і потерпілих, ступінь родинних зв'язків, присутність дітей та ідентифікація дітей як потерпілих від домашнього насильства, а також загальний тип насильства (фізичне, психологічне, економічне тощо). Нижче подано узагальнені результати, які дають можливість краще зрозуміти структуру та характер справ про домашнє насильство.

Стать кривдника:

- Чоловіки: **1723** осіб (97% від загальної кількості)
- Жінки: **55** осіб (3%)

Стать потерпілої(-их):

- Жінки: **1656** осіб (91,2%)
- Чоловіки: **155** осіб (8,5%)
- Неможливо визначити: **3** особи.

Загальна кількість постраждалих осіб у цих справах становить **1814** (тому що в деяких справах потерпілих могло бути декілька).

Присутність дітей/ ідентифікація дітей як потерпілих:

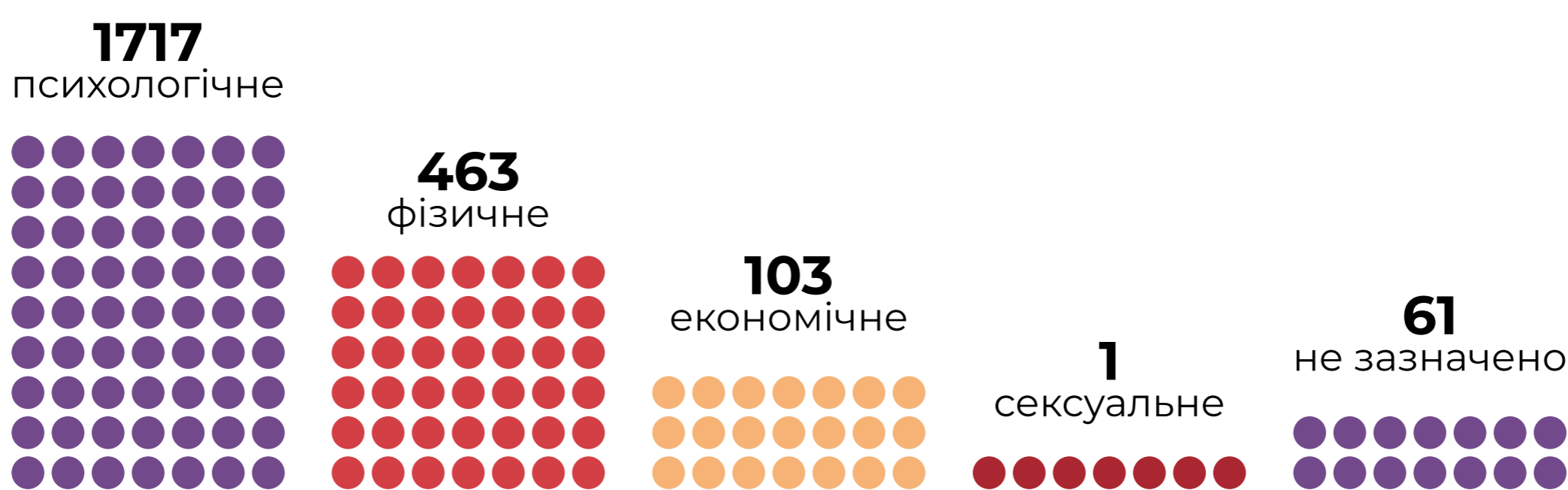
- Діти були свідками насильства у **119** справах.
- Діти були визнані безпосередніми потерпілими лише у **20** випадках.

Ступінь рідства між кривдником і потерпілим(ою):

- Найбільша частка випадків – **996** справ (понад половину вибірки) – стосувалися колишнього подружжя або колишніх співмешканців.
- На другому місці – потерпілі, у яких ступінь рідства з кривдником є "материнською", а саме мати/мачуха/теща/свекруха/опікунка – **457** справ (26%).
- Батько/вітчим/тесть/свекр – **87** справ, інші родичі (бабуся, дідусь, сестра, племінниця тощо) – сумарно **194** справи.
- У **80** випадках точно визначити ступінь рідства неможливо.

Види насильства (за найпоширенішими формами):

- Психологічне: **1717** справ – абсолютна більшість (96% від загалу).
- Фізичне: **463** справ.
- Економічне: **103**.
- Сексуальне: **1**.
- Не зазначено: **61** справа (коли з матеріалів складно визначити характер насильства).

ДАНІ ОФІСУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА УКРАЇНИ

Окрім судової статистики, ми також опрацювали звіт ОГПУ за 2024 рік, у якому відображено кількість та основні характеристики осіб, виявлених у вчиненні кримінальних правопорушень за ст. 126-1 ККУ. Хоча формат обліку дещо відрізняється від нашого (ОГПУ підраховує саме «виявлених осіб», а не судові рішення), порівняння цих двох масивів даних допомагає отримати більш об'ємну картину та перевірити, наскільки судова статистика узгоджується із загальними тенденціями. Згідно зі звітом Офісу Генпрокурора за аналогічний період 2024 року, було виявлено **1968** осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за ст. 126-1 ККУ.

За їх характеристиками:

Віковий розподіл(на момент вчинення правопорушення):

- 16–17 років: **3 особи**
- 18–28 років: **145 осіб**
- 29–39 років: **682 особи**
- 40–54 років: **869 осіб**
- 55–59 років: **135 осіб**
- 60 і більше років: **134 особи**

Гендерний склад кривдників:

- Жінки: **100 осіб** (близько 5% від загальної кількості).
- Чоловіки: **1868 осіб.**

Серед них:

- Військовослужбовці: **150 осіб.**
- Учасники АТО/ООС (не входять до попередньої категорії): **32 особи.**

Освіта (на час вчинення):

- Вища або фахова передвища: **84**
- Професійна (ПТУ): **330**
- Базова середня / профільна середня: **1544** (переважна більшість)
- Початкова: **7**
- Без освіти: **3**

Особливі обставини вчинення:

- У стані сп'яніння: **450 осіб** (23% від загальної кількості)
- Раніше вчиняли кримінальні правопорушення: **522 особи** (26%)

Відповідно до звіту ОГП в розділі про осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень, загальна кількість потерпілих з 126-1 КК - **2788** з них:

- осіб жіночої статі: **2057**
- неповнолітніх дітей: **28**
- малолітніх дітей: **95**

ПОРІВНЯННЯ СУДОВОЇ СТАТИСТИКИ З ДАНИМИ ОГПУ

Попри різний формат обліку (у нашому моніторингу підраховані саме судові справи, а ОГПУ враховує «виявлених осіб»), можна узагальнити такі моменти:

- 1 Гендерний дисбаланс підтверджується обома джерелами: переважна більшість кривдників — чоловіки (95–97%).
- 2 Чимало випадків припадає на вікову категорію 29–54 роки (більше ніж дві третини). Це свідчить, що найчастіше домашнє насильство чинять особи працездатного віку, які перебувають або раніше перебували у шлюбі чи партнерських стосунках.
- 3 Переважання психологічного насильства у судовій статистиці (1717 з 1778 справ) може вказувати на високий рівень конфліктності в сім'ях, хоча фізичне насильство (463 справи) теж трапляється досить часто (понад чверть випадків).
- 4 Фактична відсутність сексуальних епізодів (1 справа) може свідчити про недоведену/недокументовану реальність або складність кваліфікації сексуального насильства саме за ст. 126-1 ККУ
- 5 Діти як свідки (119 випадків) й як потерпілі (20 випадків) підтверджують, що домашнє насильство часто відбувається в присутності неповнолітніх, однак діти не завжди фігурують як потерпілі.

ДАНІ ОГП ПРО ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗДІЙСНЮВАНЕ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Окрім судових рішень та узагальнень Офісу Генпрокурора, ми також переглянули статистику Національної поліції України, викладену в Розділі 2 «Кримінальні правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється органами Національної поліції» в щорічному єдиному звіті про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року виставленому на сайті Офісу Генерального прокурора. Ці дані показують, скільки проваджень за ст. 126–1 ККУ було обліковано протягом звітного періоду, скільки з них мають вручення підозри, який відсоток був зупинений (згідно зі ст. 280, 615 КПК), а також скільки скеровано до суду з обвинувальним актом, клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності чи закриття тощо.

Згідно з цією звітністю, за 2024 рік було:

- 2 807 кримінальних правопорушень, облікованих як домашнє насильство (ст. 126–1 ККУ).
- 2 504 правопорушення, у яких особам оголошено підозру.
- 2 385 проваджень скеровано до суду (з них 2 354 — з обвинувальним актом, 30 — з іншими клопотаннями, тощо).
- 706 кримінальних правопорушень, у яких провадження було закрито протягом звітного періоду (на різних стадіях досудового розслідування).
- 408 правопорушень, за якими станом на кінець звітного періоду рішення про закриття або зупинення так і не було ухвалено (розслідування триває).
- 548 правопорушень учинені особами у стані алкогольного сп'яніння.
- 671 правопорушення вчинено особами, які раніше вже мали судимість.

Із наведених цифр (2 807 облікованих кримінальних правопорушень за ст. 126–1, 2 385 скерованих до суду тощо) добре видно, що далеко не всі зафіксовані факти домашнього насильства «доходять» до стадії вироку в суді. Зокрема, за нашими моніторинговими даними було розглянуто 1 778 судових справ, а за підрахунками Офісу Генпрокурора — виявлено 1 968 осіб, які вчинили правопорушення за ст. 126–1.

Частина «розбіжностей» пояснюється тим, що:

- 1 Не всі провадження, зареєстровані Нацполіцією, доходять до суду через закриття (706) чи зупинення (408) на етапі досудового слідства. Це частково пояснює меншу кількість справ у судовій вибірці порівняно з реєстром Нацполіції.
- 2 Частина справ залишається «у процесі» на кінець року: 408 правопорушень, у яких рішення не прийнято, можуть перейти до суду вже наступного звітного року (тобто вони статистично «випадають» з річного моніторингу).
- 3 Офіс Генпрокурора фіксує «виявлених осіб», а не провадження. Тому 1 968 осіб не дорівнюють кількості справ, оскільки в одній справі іноді може фігурувати декілька підозрюваних або, навпаки, один підозрюваний фігурує у кількох епізодах.

Водночас є важливі спільні висновки, що узгоджуються між усіма джерелами:

- Більшість справ таки спрямовуються до суду (2 385 проваджень, за даними Нацполіції), що корелює з кількістю судових вироків 1 778, взятих у наш моніторинг) з урахуванням того, що частина проваджень залишається в роботі або ж зупинена.
- Питома вага чоловіків-кривдників у всіх джерелах переважає (приблизно 95–97%).
- Наявність рецидивів і чинника алкогольного сп'яніння підтверджують потребу в реабілітаційних чи корекційних програмах, адже 548 правопорушень вчинили особи напідпитку, а 671 — ті, хто вже мав судимість раніше.

Попередні висновки:

- Роль колишнього подружжя. Найбільше звертає на себе увагу факт, що майже 1000 з 1778 справ стосуються колишніх чоловіків / співмешканців. Це підтверджує, що насильство продовжується або починається після розлучення чи завершення стосунків.
- Питання ідентифікації «військового» статусу. Наш моніторинг не завжди містить дані про те, чи був кривдник військовослужбовцем. Натомість, згідно з даними ОГПУ, серед виявлених осіб — 150 військових і ще 32 учасники АТО/ООС (не враховані в попередній категорії).
- Поширеність психологічного насильства може свідчити про поступове розширення розуміння «домашнього насильства» у суспільстві та правоохоронних органах. Водночас економічне насильство (103 випадки) виявляється рідше, можливо, через складність доведення.

ПОРІВНЯННЯ ПОКАЗНИКІВ ІЗ ПОПЕРЕДНІМИ РОКАМИ

Нижче наведено зразок підрозділу, де узагальнено і порівняно дані щодо справ про домашнє насильство (ст. 126–1 ККУ) за період 2019–2023 років. Така порівняльна перспектива допоможе побачити динаміку (зростання, зниження) кількості справ, зміни в структурі кривдників та постраждалих, а також тенденції у видах насильства.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ ЗА 2019–2023 РОКИ

Загальна кількість фігурантів (кривдників) та гендерний склад

- 2019 рік: 311 чоловіків, 11 жінок (усього 322)
- 2020 рік: 1146 чоловіків, 33 жінки (усього 1179)
- 2021 рік: 1622 чоловіки, 33 жінки (усього 1655)
- 2022 рік: 1056 чоловіків, 24 жінки (усього 1080)
- 2023 рік: 1628 чоловіків, 59 жінок, 1 невизначено (усього 1688)

Упродовж 2019–2023 років частка чоловіків серед кривдників стабільно перевищувала 90–95%, що підтверджує загальну тенденцію до переважно гендерно зумовленого насильства.

Кількість постраждалих (за статтю)

- 2019: 16 чоловіків, 311 жінок (5 невизначено)
- 2020: 93 чоловіки, 1149 жінок (5 невизначено)
- 2021: 107 чоловіків, 1591 жінка (4 невизначено)
- 2022: 85 чоловіків, 1017 жінок (0 невизначено)
- 2023: 131 чоловік, 1599 жінок (2 невизначено)

Відсоток жіночої категорії серед потерпілих залишається найвищим (як правило, понад 90%), однак щороку також фіксуються десятки чоловіків-постраждалих.

Види насильства (психологічне, економічне, фізичне)

- 2019: 251 (психологічне), 6 (економічне), 91 (фізичне)
- 2020: 992 (психологічне), 24 (економічне), 267 (фізичне), 184 (не зазначено)
- 2021: 1420 (психологічне), 56 (економічне), 305 (фізичне), 234 (не зазначено)
- 2022: 1033 (психологічне), 56 (економічне), 237 (фізичне), 47 (не зазначено)
- 2023: 1651 (психологічне), 51 (економічне), 364 (фізичне), 37 (не зазначено)

Усі ці роки домінує психологічне насильство зустрічається в кожній відкритій справі, що може означати кращу обізнаність правоохоронців і потерпілих про те, як кваліфікувати моральний тиск та залякування. Водночас економічне насильство фіксують рідше (в межах 1–5% від загальної кількості справ), що може свідчити про недоопрацювання у виявленні, доказуванні та правильній кваліфікації такого типу порушення або менше бажання самих потерпілих звертатися з такими кейсами в суд.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИСНОВКИ

- 1** Зростання кількості справ з 2019 до 2021 року може бути зумовлене і розширенням правових можливостей фіксації домашнього насильства і підвищенням обізнаності населення, а також активізацією поліції у реєстрації таких справ.
- 2** Спад у 2022 році пов'язаний з початком повномасштабної збройної агресії РФ, евакуацією населення та пріоритетами правоохоронців (складнощі з документуванням).
- 3** Знову високі показники у 2023 можуть свідчити про часткове відновлення правосуддя, кращий доступ до судів і поновлення діяльності поліції в регіонах, звідки мешканці повернулися.
- 4** Переважання психологічного насильства в усі роки підкреслює нагальну потребу у програмах профілактики, психологічної підтримки та розвінчання міфу, що «побої — це єдина форма насильства».
- 5** Наявність алкоголю та рецидиву (там, де ці дані фіксувалися) свідчить про повторюваність і хронічність проблеми.

Загалом, порівняльний аналіз підтверджує, що домашнє насильство лишається системною і гендерно дисбалансною проблемою, яка потребує комплексного реагування. Розуміння річної динаміки (зростання/спад) дозволяє врахувати зовнішні чинники (воєнні дії, карантинні заходи тощо) і працювати над тим, аби навіть у складних обставинах потерпілі мали доступ до правосуддя.

РОЗБІР ОКРЕМИХ КЕЙСІВ ЩОДО ВИДІВ НАСИЛЬСТВА

У цьому розділі представлено детальний розгляд конкретних прикладів судових справ, що дозволяє краще зрозуміти особливості кожного виду насильства. На відміну від суто статистичної інформації, кейси наочно демонструють, як певна форма насильства (психологічна, економічна, фізична чи сексуальна) виявляється в реальному житті й яким чином суди кваліфікують такі дії. Публікація витягів із судових рішень підтверджує, що навіть «невидимі» на перший погляд форми, як-от психологічний чи економічний тиск, призводять до серйозних наслідків і розглядаються правоохоронними органами нарівні з фізичним насильством. Кейс-орієнтований підхід дає змогу відстежити взаємозв'язок між різними видами насильства, а також побачити, наскільки судова практика з кожного з них уніфікована чи, навпаки, різниться залежно від обставин справи. Це допомагає не лише виявляти найбільш проблемні моменти, а й формувати конкретні рекомендації для вдосконалення правової та соціальної допомоги потерпілим. У підсумку такі приклади надають повнішу картину природи домашнього насильства й дозволяють окреслити реальні масштаби психологічного, економічного, фізичного та сексуального впливу на потерпілих.

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО

За період січень–грудень 2024 р. було зафіксовано наступну динаміку щодо видів насильства у справах за ст. 126-1 КК України:

Психологічне насильство – **1717 випадків.**

Цей тип насильства домінує в аналізованій вибірці і складає основну масу зафіксованих випадків. Він включає нецензурні висловлювання, словесні образи, погрози фізичною розправою та інші форми морального тиску, які спричиняють значні психологічні страждання потерпілих. Домінування

психологічного насильства свідчить про зростаючу обізнаність правоохоронців і суддів щодо його кваліфікації, а також про те, що навіть за відсутності фізичних ушкоджень наслідки для психічного здоров'я можуть бути надзвичайно руйнівними.

Зазвичай, в судових рішеннях це відображено наступним чином:

В рішенні суду (Вирок від 22.02.2024 № 276/214/24 Володарсько Волинський районний суд) зазначено, що обвинувачений «безпричинно, умисно, систематично вчиняє психологічне насильство щодо своєї дружини», що виражається через словесні образи, погрози, нецензурну лайку, приниження та залякування, що викликає у потерпілої емоційну невпевненість, побоювання за власну безпеку та значні психологічні страждання.

За даним рішенням (Вирок від 11.03.2024 № 331/5683/23 Жовтневий районний суд м. Запоріжжя) суд встановив, що обвинувачений вчиняв систематичне домашнє насильство психологічного характеру щодо своєї матері, що відобразилося «у вигляді словесних образ із використанням нецензурної лайки, приниження гідності та залякування» – дії, які спричинили у потерпілої значні психологічні страждання, зокрема втрату сну, негативні переживання, емоційну напруженість, невпевненість і побоювання за власну безпеку, що негативно вплинуло на її якість життя.

У рішенні Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області встановлено, що обвинувачений протягом періоду з 14 квітня по 7 листопада 2023 року систематично вчиняв домашнє насильство щодо своєї бабусі, виражене «через висловлювання нецензурною лайкою, погрози та інші акти, що завдавали їй психологічних страждань, погіршення якості життя, втрату сну, енергійності та самооцінки». (Вирок від 11.03.2024 № 483/198/24 Очаківський міськрайонний суд).

У вирокі Стрийського міськрайонного суду Львівської області встановлено, що обвинувачений у період з 08 травня по 05 жовтня 2023 року систематично вчиняв домашнє насильство щодо своєї матері, яке виразилося «у висловлюваннях відносно неї нецензурними словами, погрозами фізичною розправою, чинив моральний та психологічний тиск», що призвело до психологічних страждань, розладів здоров'я та погіршення якості життя потерпілої, а також викликало побоювання за її безпеку та негативні емоції, що суд врахував при призначенні покарання у вигляді 200 годин громадських робіт. (Вирок від 19.03.2024 № 456/6477/23 Стрийський міськрайонний суд).

У цьому рішенні Гусятинського районного суду Тернопільської області встановлено, що обвинувачений систематично вчиняв домашнє насильство щодо своєї дружини у період з вересня 2023 року по 03 березня 2024 року, що виразилося «в словесних образах, погрозах фізичною розправою та моральному та психологічному тиску», завдаючи потерпілій психологічних страждань, погіршуючи якість її життя та змушуючи її перебувати у пригніченому тривожному стані. (Вирок від 01.04.2024 № 596/552/24 Гусятинський районний суд).

У цьому рішенні суд встановив, що обвинувачений систематично та умисно вчиняв психологічне насильство проти своєї дружини (а потім - колишньої дружини, особи з інвалідністю 2 групи), що проявилось «у словесних образах потерпілої нецензурними словами», погрозах фізичною розправою та іншому моральному та психологічному тиску, що призвело до змін у психоемоційному стані потерпілої, викликало душевні переживання, тривогу, страх та приниження, а також погіршення якості її життя. (Вирок від 31.12.2024 № 306/552/24 Свалявський районний суд).

УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА:

Психологічне насильство є найпоширенішою формою домашнього насильства, зафіксованою у 1717 справах за 2024 рік, що свідчить про його домінуючу роль у сімейних конфліктах. Судові рішення різних інстанцій однозначно встановлюють, що:

- Обвинувачені систематично вчиняють психологічне насильство через нецензурні образи, погрози, залякування та приниження, що призводить до значних емоційних та психічних розладів потерпілих.
- Наслідки такого насильства включають втрату сну, зниження самооцінки, підвищену тривожність, страх за власну безпеку та загальне погіршення якості життя.
- Судова практика демонструє, що навіть за відсутності фізичних ушкоджень психологічне насильство має руйнівний вплив на психічне здоров'я і потребує комплексного правового та соціального реагування.

Ці висновки підтверджують необхідність розробки спеціалізованих заходів профілактики та підтримки потерпілих, а також посилення правового захисту в контексті домашнього насильства, де психологічні аспекти грають ключову роль.

Економічне насильство фігурує рідше, ніж психологічне, але не менш важливе. Цей тип насильства зазвичай виражається у формі контролю над фінансовими ресурсами, позбавленні потерпілої можливості самостійно розпоряджатися власними коштами або майном та в обмеженні доступу до житла. Менша частота може бути зумовлена складністю збору доказів або тим, що потерпілі частіше не звертаються за допомогою через економічну залежність. Більше того, економічне насильство зазвичай іде «в зв'язці» з психологічним насильством, а й нерідко і з фізичним насильством.

Зазвичай, в судових рішеннях це відображено наступним чином:

Вирок від 27.12.2024 № 522/11007/24 Приморський районний суд м. Одеси. У цьому вирокі Приморського районного суду м. Одеси економічне насильство описано як складову систематичного домашнього насильства, коли обвинувачений, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, відмовлявся працювати з метою утримання сім'ї та витрачав кошти своєї співмешканки не на вирішення спільного побуту, а на придбання алкогольних напоїв, а також свідомо пошкоджував чи знищував її мобільні телефони, коли вона намагалася викликати поліцію для припинення його протиправних дій (зокрема, лише за квітень-травень 2024 року пошкоджено 8 телефонів, з яких 4 не підлягали ремонту).

Вирок від 24.12.2024 № 201/4777/24 Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська. У цьому рішенні суд встановив, що обвинувачений систематично, у період з 23 травня 2023 року по 08 квітня 2024 року, вчиняв як психологічне, так і економічне насильство щодо своєї матері. Економічне насильство проявилось в умисному недопущенні потерпілої до квартири, що позначалося як невпускання її додому під час конфліктів, що, у сукупності з використанням нецензурної лайки та іншими формами психологічного тиску, призвело до значних психологічних страждань та погіршення якості життя потерпілої.

Вирок від 23.12.2024 № 582/1472/24 Недригайлівський районний суд. У цьому вирокі Недригайлівського районного суду Сумської області встановлено, що обвинувачений систематично вчиняв психологічне насильство щодо своєї матері, що проявлялося через численні випадки нецензурної лайки, образливих висловлювань і агресивних дій (наприклад, виривання розеток, за що могли бути заподіяні пошкодження психічного здоров'я), а також економічне насильство, яке виражалось в примусовому недопущенні потерпілої до квартири

(що позначалося відмовою від пропуску до житлового приміщення) та суперечило її праву на захист гідності та соціальне функціонування, як підтверджено висновком експерта.

Вирок від 10.12.2024 № 487/3047/23 Заводський районний суд м. Миколаєва. У цьому вирокі суд кваліфікував дії обвинуваченого як комплексне домашнє насильство, що включало як психологічне, так і економічне насильство. За формулюванням обвинувачення, кривдник систематично вчиняв насильство щодо своєї колишньої дружини (що є членом сім'ї згідно з Сімейним кодексом), що призводило до значного погіршення якості її життя через застосування нецензурної лайки, погроз фізичною розправою та приниження її честі й гідності. При цьому економічне насильство охоплюється як невід'ємна складова цього комплексу насильства, що передбачає порушення економічних прав потерпілої (наприклад, шляхом обмеження її доступу до ресурсів або засобів забезпечення життєдіяльності), хоча судовий розгляд не деталізує окремо конкретні фактичні дії економічного характеру. Таким чином, суд дійшов висновку, що дії обвинуваченого є умисними, систематичними та призвели до психологічних страждань і, ймовірно, економічної шкоди потерпілій, що відповідає ознакам домашнього насильства за ст. 126-1 КК України.

Вирок від 29.11.2024 № 522/17085/23 Приморський районний суд м. Одеси. У цьому вирокі Приморського районного суду м. Одеси від 29 листопада 2024 року встановлено, що обвинувачений, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння та систематично вчиняючи домашнє насильство з початку 2022 року, завдав фізичних, психологічних та економічних страждань своїй дружині, з якою він перебуває у зареєстрованому шлюбі та спільно проживає разом з дітьми. Його дії, що включали нецензурну лайку, приниження, погрози фізичною розправою, а також примусове привласнення частини грошових коштів із державної допомоги та пенсії дружини, призвели до значного погіршення якості життя потерпілої, що змусило її разом з дітьми покинути місце проживання та викликати поліцію. Обвинувачений визнав свою вину, а суд, враховуючи всі обставини, засудив його до 200 годин громадських робіт та застосував обмежувальний захід у вигляді направлення на проходження програми для кривдників строком на 2 місяці, що, на думку суду, є адекватним заходом для виправлення його поведінки та запобігання новим злочинам.

ВИСНОВКИ

Економічне насильство, хоч і фігурує рідше за психологічне, є невід'ємною складовою домашнього насильства. Воно проявляється через контроль над фінансовими ресурсами, недопущення потерпілої до власного майна

чи коштів, що суттєво обмежує її економічну автономію. Наведені вирокі демонструють, що економічне насильство часто супроводжується іншими формами насильства – психологічним і фізичним, що у комплексі призводить до серйозного погіршення якості життя потерпілої, її психологічних страждань та емоційної залежності від агресора.

ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО

Фізичне насильство - **463** випадки.

У судовій практиці за 2024 рік посідає друге місце за поширеністю після психологічного. Водночас воно майже завжди супроводжується психологічним тиском, а подекуди — й економічною залежністю. Це означає, що в реальній сімейній динаміці фізичне насильство рідко існує ізольовано: воно постає як частина ширшого комплексу деструктивної поведінки, що включає образи, погрози, контроль над коштами чи майном потерпілої особи. Цей «змішаний» характер порушень підтверджує необхідність комплексного розуміння домашнього насильства і застосування багатовекторних методів захисту потерпілих, адже боротьба з одним проявом насильства (наприклад, фізичним) без урахування супутніх психологічних чи економічних чинників не завжди дає стійкий результат.

Розглянемо окремі кейси:

Вирок від 14.06.2024 № 566/141/24 Млинівський районний суд. У цьому вирокі суд кваліфікував дії обвинуваченого як домашнє насильство фізичного та психологічного характеру (ст. 126-1 КК України). Ключовим фактором для саме «фізичного» аспекту є те, що потерпілій було завдано тілесних ушкоджень (гематоми, припухлості, крововиливи), однак у тексті судового рішення немає прямої згадки про проведення судово-медичної експертизи або висновок експерта, який би офіційно підтвердив ступінь тяжкості цих ушкоджень. Суд спирався на те, що в потерпілої виявилися чітко зафіксовані сліди насильства (крововиливи, припухлість), про які вона повідомила правоохоронців (заява до поліції), а також на те, що обвинувачений фактично не заперечував свою вину й уклав із потерпілою угоду про примирення. Через цю угоду справу було розглянуто за спрощеною процедурою без докладного розгляду доказової бази усуді, і результатом стало призначення 150 годин громадських робіт.

Вирок від 18.06.2024 № 583/1172/24 Охтирський міськрайонний суд. Суд визнав обвинуваченого винним за ст. 126-1 КК України в умисному «систематичному фізичному та психологічному насильстві» щодо колишньої дружини, що призвело до «психологічних страждань».

Ключову роль у доказовій базі відіграли: Судово-медичні експертизи, які підтвердили неодноразове нанесення потерпілій «легких тілесних ушкоджень» (гематоми, забої, садна). Наприклад, «відповідно до висновку експерта N 443 від 20.11.2023... дані тілесні ушкодження по тривалості розладу здоров'я кваліфікуються як легкі...». Психологічна експертиза (висновок N 799 від 04.12.2023), де зазначено, що потерпіла перебуває «в стані сталої вираженої психоемоційної напруги», яка пов'язана з насильницькими діями обвинуваченого. Показання свідків і самої потерпілої, яка засвідчила «систематичні» побої, образи й погрози. Суд узяв до уваги обтяжуючу обставину (вчинення злочину у присутності дитини) й призначив 1 рік обмеження волі з додатковими обмежувальними заходами. Як зазначено у вироку, це «необхідне й достатнє» покарання, щоб попередити нові злочини й захистити потерпілу.

Вирок від 27.06.2024 № 212/6188/24 Жовтневий районний суд м. Кривого Рогу. Суд затвердив угоду про визнання винуватості матері, яка «систематично вчиняла психологічне та фізичне насильство» щодо свого неповнолітнього сина, у тому числі завдавши йому опіків, коли «вилила окріп на обличчя та шию потерпілого». Унаслідок цього хлопець зазнав «термічних опіків 1–2 ступеня... що належать до легких тілесних ушкоджень» (згідно з висновком судово-медичної експертизи № 688). Обвинувачена «беззастережно визнала свою винуватість», а неповнолітній потерпілий разом із законним представником погодилися на угоду. Суд, беручи до уваги, що злочин є нетяжким, призначив матері 240 годин громадських робіт і затвердив умови угоди про визнання винуватості.

Вирок від 10.07.2024 № 151/503/23 Чечельницький районний суд. Суд визнав обвинуваченого винним у «умисному середньої тяжкості тілесному ушкодженні» (ч. 1 ст. 122 КК України) та «домашньому насильстві» (ст. 126-1 КК України) проти колишньої співмешканки та її матері. Зокрема, судом встановлено, що він «систематично вчиняв фізичне та психологічне насильство», завдавши потерпілій «повний розрив... колатеральної зв'язки» з подальшим бурситом (цит. із висновку експерта № 54) і спричинивши їй «погіршення якості життя». Крім того, інша потерпіла зазнала «закритого перелому правої променевої кістки та переломів VII–VIII ребер», що належать до «середнього ступеня важкості» (цит. із висновку експерта № 40). Оскільки обвинувачений вчинив нові злочини під час іспитового строку за попереднім вироком, суд застосував правила «сукупності вироків» (ч. 1 ст. 71 КК України) та призначив йому остаточне покарання у вигляді 3 років і 6 місяців позбавлення волі.

Вирок від 11.07.2024 № 176/853/24 Жовтотоводський міський суд. Суд визнав обвинуваченого винним за ст. 126-1 КК України, оскільки той «умисно та систематично вчиняв фізичне й психологічне насильство» стосовно власного батька. Раніше кривдника неодноразово притягали до адміністративної відповідальності за ч. 1 та ч. 2 ст. 173-2 КУпАП, проте він продовжував «ображати батька нецензурною лайкою» й погрожувати йому. 8 січня 2024 року, згідно з описаними в справі обставинами, він «штовхнув батька», наніс «удари ногою по ногах», а також «утримував у руках кухонний ніж» чим завдав потерпілому істотних психологічних страждань. З огляду на вчинення нового злочину під час іспитового строку за попереднім вирокком (за ч. 4 ст. 185 КК України) суд застосував сукупність вироків (ст. 71 КК України). Спочатку обвинуваченому призначили 1 рік позбавлення волі за ст. 126-1, а до цього частково приєднали невідбуте покарання (5 років умовно) за попереднім вирокком, у підсумку визначивши остаточне покарання 5 років і 1 місяць позбавлення волі.

Вирок від 17.07.2024 № 471/1266/23 Братський районний суд. Суд визнав обвинуваченого винним у вчиненні умисних легких тілесних ушкоджень (ч. 1, ч. 2 ст. 125 КК України) та домашнього насильства (ст. 126-1 КК України). Упродовж тривалого періоду він «систематично вчиняв фізичне насильство» щодо своєї співмешканки, попри неодноразове притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 та ч. 2 ст. 173-2 КУпАП.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ЩОДО ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗА 2024 РІК

- 1 Фізичне насильство майже завжди поєднується з іншими формами впливу. Із 463 проаналізованих справ випливає, що фізичне насильство фактично не існує у «чистому вигляді»: воно переважно супроводжується психологічним тиском (погрозами, образами) або навіть економічними обмеженнями. Це підкреслює комплексний характер домашнього насильства: усі його складові взаємопов'язані та потребують системного реагування.
- 2 Суди надають вирішального значення доказам тілесних ушкоджень і фіксації їх у експертизах. Більшість рішень підтверджують, що навіть «легкі» тілесні ушкодження (гематоми, забої, опіки 1–2 ступеня) кваліфікуються як фізичне насильство. Проте трапляються випадки (наприклад, вирок № 566/141/24), коли суд не посилається безпосередньо на судово-медичну експертизу, а обмежується фактом звернення потерпілої до поліції та наявністю візуально зафіксованих слідів побоїв.

3 Систематичний характер насильства й повторні адмінпротоколи свідчать про хронічність проблеми. У вироках часто згадується, що кривдники по кілька разів платили штрафи за ст. 173-2 КУпАП або навіть відбували адміністративний арешт, проте не виправлялися (наприклад, № 471/1266/23). Це підкреслює необхідність комплексних програм для кривдників і послідовного контролю з боку правоохоронців та соціальних служб.

4 Необхідність комплексних заходів підтримки для потерпілих. Зі справ випливає, що потерпілій (або потерпілим) нерідко доводиться неодноразово викликати поліцію, звертатися до медиків, укриватися у притулках і/або змінювати місце проживання. Усе це підтверджує потребу в розгалуженій мережі підтримки (правовій, психологічній, соціальній).

Отже, фізичне насильство, за даними судової практики 2024 року, посідає помітне місце в сукупності домашніх правопорушень і часто накладається на психологічний або економічний тиск. Судова практика демонструє, що питання «ізолюваних побоїв» майже не виникає: завжди йдеться про складніший набір руйнівних дій. Відповідно, ефективне реагування вимагає враховувати водночас усі види насильства, докладати зусиль не тільки до покарання, а й до корекції поведінки кривдників.

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО

1 випадок. Окремий кейс. Вирок від 11.11.2024 № 621/2777/24 Зміївського районного суду.

Наведений вирок цікавий тим, що вперше у межах даної вибірки судової практики йдеться про **примушування до дій сексуального характеру** як складову домашнього насильства. Втім, попри те, що в деяких епізодах (8 квітня, 22 квітня 2024 р.) прямо згадується «примушування до дій сексуального характеру», суд **не кваліфікував** вчинене за статтями, що передбачають кримінальну відповідальність саме за сексуальне насильство (ст. 153 КК України) чи примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України). Натомість обвинуваченого засуджено саме за **ст. 126-1 КК України** («Домашнє насильство»).

Нижче наведено ключові моменти, що заслуговують на увагу в межах цієї справи:

1 Систематичність і багаторазові адмінпротоколи

- Раніше обвинувачений неодноразово притягувався до адміністративної відповідальності за ч. 1 та ч. 2 ст. 173-2 КУпАП (домашнє насильство) за факти погроз, образ, штовхань.

- У кожному новому епізоді він застосовував психологічний та подекуди фізичний тиск. Тобто суд мав доказову базу про **систематичність** насильства, що є однією з ключових ознак складу злочину за ст. 126-1 КК України.

2 «Примушування до дій сексуального характеру» як частина психологічного насильства

- У вироку зазначається, що 8 квітня та 22 квітня 2024 року обвинувачений, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, змушував потерпілу до «дій сексуального характеру», принижуючи її честь та гідність.
- Суд однак не кваліфікував це як окремий злочин за статтями, що передбачають безпосереднє покарання за сексуальні посягання. Формально «примушування» тут розглядається як **різновид психологічного тиску** (погрози, залякування), що входить до «домашнього насильства» за ст. 126-1 КК України.

3 Чому не були застосовані норми про сексуальне насильство (ст. 153, 154 КК)?

- Із тексту зрозуміло, що потерпіла не зазнавала фізичних дій, характерних для сексуального злочину (зґвалтування чи сексуальне насильство), а також суд не вбачив у «примушуванні до сексуальних дій» саме того складу, який би потребував окремої кваліфікації.
- Відповідно, суд оцінив це як один з епізодів **психологічного насильства** — обвинувачений змушував потерпілу до дій, несанкціонованих її згодою, але ці дії кваліфіковані як приниження та погрози, а не як самостійний сексуальний злочин.

4 Формат судового розгляду: швидке визнання вини

- Обвинувачений **«у повному обсязі визнав себе винуватим»** і пояснив, що діяв переважно в стані алкогольного сп'яніння.
- Потерпіла під час розгляду справи не заперечувала викладених фактів. Суд визнав недоцільним досліджувати додаткові докази, оскільки сторони не оспорювали обставини. Це зумовило відносно м'яке покарання — громадські роботи на 240 годин.

5 Наявність обтяжувальних обставин

- Суд визнав обтяжуючими те, що злочин вчинявся:
 - «з використанням умов воєнного стану»;

- особою в стані алкогольного сп'яніння.
- Попри це та попри згадку про сексуальний компонент, суд залишився в межах санкції ст. 126-1 КК і призначив найвищу міру покарання із «легших» санкцій, а саме **240 годин громадських робіт** (а не обмеження волі).

6 Застосування «програми для кривдників»

- Суд, як обмежувальний захід додатково до покарання, **зобов'язав обвинуваченого пройти «програму для кривдників»** у Зміївській міськраді. Це стандартна практика, яку останнім часом почали активно використовувати суди відповідно до Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», щоб спробувати не лише покарати, а й скоригувати поведінку кривдника.

ВИСНОВОК

У цьому вирокі суд визнав «примушування до дій сексуального характеру» елементом **психологічного насильства** в межах ст. 126-1 КК України, а не самостійним сексуальним злочином. Попри обтяжуючі обставини (воєнний стан, стан сп'яніння) та багаторазовість насильницьких дій, кривднику призначили **240 годин громадських робіт** і направили на спеціальну програму для кривдників. Такий підхід суду свідчить, що «сексуальний компонент» домашнього насильства може бути розглянутий як посилюючий фактор психологічного тиску, коли немає окремих підстав для інкримінування злочинів сексуального характеру (як-от зґвалтування чи сексуальне насильство). Попри вагомості обтяжуючі обставини, судова система не дійшла до більш суворого вироку.

ПІДСУМОК:

Психологічне насильство є найбільш поширеним типом насильства у справах про домашнє насильство за 2024 рік, що підкреслює необхідність приділення особливої уваги психологічній складовій проблеми. Незважаючи на меншу кількість випадків економічного та фізичного насильства, кожен із них має свої специфічні наслідки для потерпілих. Фізичне та економічне насильство завжди супроводжуються психологічним, оскільки насильницька поведінка у сімейних конфліктах є багатокомпонентною. Аб'юзери використовують психологічне насильство як інструмент контролю, ізоляції та приниження потерпілої, що робить її більш вразливою до фізичного та економічного тиску. Іншими словами, психологічне насильство служить фундаментом, на якому базується комплексне насильство, адже воно допомагає підтримувати владу аб'юзера над жертвою та забезпечує додатковий рівень маніпуляції, що ускладнює можливість втечі або пошуку допомоги.

ВИСНОВКИ

Аналіз судової практики, даних ОГП про досудове розслідування здійснюване органами Національної поліції, Офісу Генерального прокурора України та інформації щодо реалізації програм для кривдників за 2024 рік дозволяє окреслити типові риси як кривдників, так і постраждалих у справах про домашнє насильство, а також виявити ключові тенденції у реагуванні на цю проблему в Україні.

Переважає більшість кривдників — це чоловіки (понад 95%), віком від 29 до 54 років. Вони, як правило, мають середню або професійну освіту, рідше — вищу. Частина з них є військовослужбовцями або учасниками бойових дій, що актуалізує потребу в окремому підході до профілактики насильства серед ветеранів. Значна кількість правопорушень вчиняється у стані алкогольного сп'яніння, а також рецидивістами, що свідчить про системність і хронічність насильницької поведінки.

Типовий портрет постраждалої — це жінка, яка перебуває або перебувала у шлюбі чи партнерських стосунках із кривдником. Велику частку становлять також матері, бабусі, сестри або інші родички. У багатьох випадках насильство здійснюється колишніми партнерами, що підтверджує, що розрив стосунків не гарантує припинення насильства.

Психологічне насильство залишається найпоширенішою формою впливу в таких справах, фігуруючи у понад 96% випадків. Образи, погрози, приниження та інші форми морального тиску завдають потерпілим серйозної шкоди, зокрема порушень сну, тривожних розладів, страху за власну безпеку.

Фізичне насильство посідає друге місце за поширеністю, але майже завжди супроводжується психологічним.

Економічне насильство фіксується рідше, однак і воно часто поєднується з іншими формами — особливо в контексті контролю, залежності та ізоляції жінок. Випадки сексуального насильства практично не кваліфікуються окремо — навіть у ситуаціях явного примушування до дій сексуального характеру суди переважно залишаються в межах кваліфікації за ст. 126-1 ККУ, трактуючи це як психологічний тиск, що свідчить про труднощі із правовою оцінкою сексуалізованого насильства у сім'ї.

Домашнє насильство часто відбувається у присутності дітей: у понад 10% справ вони фігурують як свідки, а в окремих — як безпосередні потерпілі. Це підтверджує, що домашнє насильство — це не лише міжособистісний конфлікт, а серйозна загроза благополуччю всієї родини.

Аналіз судових справ і статистики також свідчить про хронічний характер домашнього насильства: велика кількість обвинувачених раніше неодноразово притягувалась до адміністративної відповідальності, проте жодні санкції не мали превентивного ефекту. Це підкреслює необхідність не лише карального підходу, а й системної роботи з кривдниками.